

Geslachtsregister

De herkomst van het geslacht Brouërius van Nidek vinden we in het *Groot algemeen (...) Woordenboek*,¹ waarvan de eerste twee delen in 1725 verschenen 'onder het opzicht van David van Hoogstraten en Mattheus Brouërius van Nidek.' David van Hoogstraten (1658-1724), de initiator van deze vroege Nederlandse encyclopedie, overleed al vóór de publicatie van de eerste twee delen. Na diens dood beëindigde Brouërius van Nidek zijn medewerking aan deze uitgave. Jan Lodewijk Schuer (±1698-na 1735) zette die voort. Brouërius heeft echter wel de artikelen onder de letter B geleverd. Daaraan is het ongetwijfeld te danken dat de trefwoorden Brouërius en Bruwere (De) uitvoerig behandeld zijn. Ook het trefwoord Nydek is besproken. De stamreeks begint ongeveer bij het jaar 1400, maar niet alle generaties staan er in. Hieronder zijn die gegevens verkort weergegeven.

Ook Andries Schoemaker (1660-1735), eveneens een bekend oudheidkundige en verzamelaar van topografische afbeeldingen, heeft iets over het geslacht Brouërius van Nidek geschreven. Mattheus' overgrootvader Konraadt of Coenradus, predikant te IJhorst in Overijssel, was ook Andries' overgrootvader. Er zijn enkele verschillen tussen beider weergave.²

Daarnaast bestaan veel andere archiefstukken over de familie, waaronder de publicatie van een achttiende eeuwse handschrift in *Gens Nostra* van 1958³. Dat begint bij Sigismund Godfried van Nidek, die in 896 in het hertogdom Crain belandde. Aan het oorspronkelijke handschrift zijn diverse stukken toegevoegd, zodat er gegevens tot en met 1942 zijn opgenomen. Het zou te ver voeren om daar dieper op in te gaan. Deze zin is nog van belang: 'Conradus (1583-1652) heeft zich als predikant niet in de Nederlandse Adel willen laten inlijven, wat door zijn nakomelingen hier te lande is gevolgd.'

Het geslacht Van Nydek

Het geslacht Van Nydek of Neydeck kwam oorspronkelijk uit Zwaben (nu nog een deel van Beieren) en verspreidde zich door huwelijk en vererving over Tirol, Oostenrijk en Krain. In het laatste gebied, dat een groot deel van het huidige Slovenië omvat, stond niet ver van het huidige Lubjana het stamslot Neidek of Neudek. Daar kwam de Nederlandse tak vandaan. Die begon met: *Hans of Jan (Johan) van Neydek*, ca. 1400 landshoofdman in Krain en bezitter van het slot en de heerlijkheid Neidek.

↓
Otto van Neidek, geboren ca. 1405, trok in 1421 met Philips de Goede naar Frankrijk. In 1435 huwde hij te Niehove in Vlaanderen met Isabella van Wedergrate.

↓
Hans of Jan van Neydek, huwde in 1574 met Isabella, erfdochter van Levinus de Bruwere en Kateline van Dussel, beiden van oude adel in Vlaanderen en Brabant.

Het geslacht De Bruwere

Een zeer oud en adelijk geslacht van Vlaanderen, dat al in 1213 vermeld wordt.

Guy de Bruwere, Jans zoon, huwde in 1323 Elisabeth van Baanst.

↓
Levinus de Bruwere, trouwde (1421?) Isabella vander Burgt, uit het geslacht van de baanderheren van Huldenberg.

↓
Levinus de Bruwere, trouwde Katheline van Dussel, uit het geslacht der heren van Dussel bij Mechelen.

↓
Isabella de Bruwere, enig kind van Levinus en Katheline, gehuwd met Hans of Jan van Nydek.

Het geslacht Brouërius van Nidek

Uit het huwelijk van Hans of Jan van Neydek en Isabella de Bruwere:

↓
Konraadt van Nidek, in 1583 geboren in Keulen, waarheen zijn ouders om geloofsredenen uitgeweken waren. Hij studeerde Godgeleerdheid en werd monnik in de Adellijke Abdij van Fulda; dat duurde echter maar twee jaar. Andries Schoemaker [zie noot 7] schrijft dat hij: 'uyt de Adelyke Abdij van Fulda geweken ent geestelijk gewaat der Roomsche Kerk afgelegd hebbende, wyl hem door Gods genade een groot licht der waarheit geopenbaart was, en zijn geslachtsnaam om tegen alte vervolging gedekt te zijn after gelaten en zijn vrouws naam van de Bruwere: Brure met een latijnsche buyging verandert in Brou(w)erius of Brouërius aannam.' Konraadt week uit naar Holland en studeerde 3 jaar in Leiden. In 1609 werd hij tot Gereformeerd leraar te IJhorst, gemeente Staphorst, beroepen en bleef daar tot zijn dood in 1652. Hij was gehuwd met Fenne Aikema, uit een edel geslacht in de Groninger Ommelanden.

↓
Abraham de Bruwere van Nidek voegde de naam van zijn moeder aan de zijne toe; latere geslachten verlatijnsten die tot Brouërius. Abraham trouwde in 1641 te IJhorst met Katelyne Neve.

↓
Matthias Brouërius van Nidek, oudste zoon, geboren 1642 te Meppel, werd koopman in Amsterdam en overleed in 1681. Hij trouwde in 1669 met Johanna van Aalst, weduwe van Pieter van Beierlandt en afkomstig uit een geslacht van papierfabrikanten. Uit dit huwelijk werden zes kinderen geboren. Sara, 1670-1721, huwde de kerkenleeraren Clemens Strefo. Op haar volgden drie vroeg overleden kinderen. Mattheus, 1677-1742 wordt hierna uitgebreid besproken; François, 1679-1748?, was koopman in Amsterdam.

↓
Mattheus Brouërius van Nidek.

Geboorte

In het *Woordenboek*⁴ zijn zowel de kinderen van Mattheus' ouders als die van hemzelf en van zijn broer François genoemd, met hun geboortedatum. Mattheus, de derde zoon van Matthias Brouërius van Nidek en Johanna van Aalst, werd op 7 december 1677 geboren. De volgende dag werd hij gedoopt in de Nieuwe Kerk te Amsterdam.⁵ Getuigen

waren Mattheus' tante Sara van Aalst en de koopman Willem Meyenaar, wiens schoonmoeder een Van Aalst was.

Leon Halkin,⁶ die de doopinschrijving niet kende, meent dat de ouders van Mattheus ten tijde van zijn geboorte en ook daarna in het Noordfranse stad Sedan verbleven. Dat was voorheen een zelfstandig vorstendom in het bisdom Luik, dat in 1643 door de Fransen veroverd werd en sindsdien tot Frankrijk behoort. De ouders van Mattheus zouden aangesloten zijn bij de gereformeerde gemeente aldaar, die het toen niet gemakkelijk had. Aanvankelijk bezocht Mattheus er de protestantse academie. Toen die in 1681 gesloten werd kreeg hij onderwijs van verschillende predikanten.⁷ Halkin baseert zijn mening over de geboorte in Sedan op een manuscript met reisverslagen van Brouërius,⁸ dat later behandeld zal worden. Het is niet door Brouërius zelf geschreven maar, waarschijnlijk van diens aantekeningen, door een verder onbekende Jacques Veillard. Dat Mattheus Brouërius in Sedan geboren is blijkt niet juist te zijn⁹. Het is wel zeker dat hij er een deel van zijn jeugd heeft doorgebracht.

Mattheus' vader overleed in 1681. Zijn moeder hertrouwde in 1683 met Reinier Dibbets en overleed in 1729. Via Reinier Dibbets raakte Mattheus Brouërius betrokken bij de handel in civet, waarover later meer. Zijn jongere broer François werd in 1702 vennoot in Dibbets' lakenzaak.

De Ommelander familie

In het voorwoord van zijn in 1725 verschenen *Analecta Medii Evi (...)*¹⁰ schrijft Brouërius dat hij 'voor XXXVI. jaren' (dus omstreeks 1689) bij zijn moeie Vrouwe Theodora Aykema te Leegkerk, een uur van Groningen, omtrent twee jaren verblijf genoot. Vrouwe Theodora Aykema was op 4 juni 1678 gehuwd met Johannes Brouërius van Nidek, de jongere broer van Mattheus' vader, die predikant te Hoog- en Leegkerk was. Dat echtpaar bleef kinderloos. Mattheus was dus elf of twaalf jaar oud toen hij bij zijn tante woonde. In die tijd kreeg hij van zijn neef Jonker Johannes Aykema een handschrift van Tjalling Aykema, *Chronixke van de Ommelanden*, dat hij later in zijn *Analecta* heeft opgenomen.¹¹

De band tussen de families bestond al langer, want twee generaties eerder was Mattheus' overgrootvader Konraad van Nidek, predikant te Yhorst, getrouwd met Fenne Aikema, 'uit een edel geslacht in de Groninger Omlanden'¹².

Het is niet duidelijk hoe de familieverhoudingen precies waren. Eind vijftiende, begin zestiende eeuw woonden er verschillende Aikema's in Grijpskerk en omgeving. In dit verband is de tekening interessant die Jacobus Stellingwerf omstreeks 1723 voor Brouërius van Nidek maakte. Brouërius schreef zelf het onderschrift: 'Aikema te Grijpskerke' en voegde daar later, met andere inkt, aan toe: '1587 Ataviæ meæ domus Gentilitia' [mijn voorvaderlijk familiehuus] en 'M. Brouërius van Nidek'.¹³ Die signering is over die van Stellingwerf heen geschreven. Jaartal en onderschrift doen vermoeden dat het huis rond 1700 niet meer bestond. Ook Andries Schoemaker maakte een tekening naar hetzelfde voorbeeld.¹⁴

Aikema te Grijpskerke
Jacobus Stellingwerf naar een afbeelding uit 1587
Coll. Gem. Bibl. Rotterdam

De Aykemaheerd op de Ruigewaard wordt het eerst genoemd in 1495 als eigendom van en bewoond door Focko Aykema. In dat gebied lagen verschillende

Aykemaheerden, zodat de situatie niet echt duidelijk is.¹⁵ De *Nederlandsche Leeuw*¹⁶ noemt enkele losse takken van de familie, die niet aan te sluiten zijn. De onduidelijkheid wordt vergroot omdat zowel de naam van een persoon als die van een huis bij huwelijk of eigendomswisseling kon veranderen.

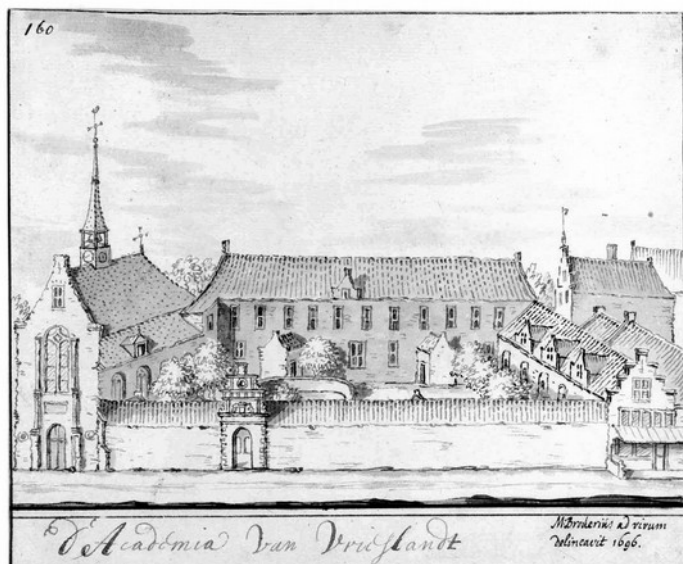
Formsa¹⁷ vermeldt dat de Lauwerszee gedurende een lange periode in etappes werd ingepolderd. Voor het deel Ruigewaard, ongeveer 750 hectare groot, werd in 1476 het dijkrecht vastgesteld. Behalve een klooster en enkele kleinere kavels kwamen in dat gebied zeventien edele heerden voor. Vijf daarvan stonden op naam van een Aykema. Drie andere eigenaren blijken getrouwd te zijn met zusters Wiboltsma of Wibesma. Deze familie is waarschijnlijk een tak van de Aykema's. Bij de verdeling van de Ruigewaard, waar later Grijpskerk ontstond, is de familie Aykema-Wybesma er in geslaagd een sterk overwicht te krijgen.

In 1596 en volgende jaren moest Taco Aykema zijn land verkopen, waaronder waarschijnlijk Aykemaborg en verdwenen de Aykema's uit Grijpskerk. In 1667 werd de toen dertienjarige erfdochter van de Aykema's, Truda, geschaakt door Lucas Clant. Dat leidde tenslotte tot een huwelijk.¹⁸ Het jonge paar vestigde zich op Aykema. In 1755 werd de borg gerechtelijk verkocht en in 1768 afgebroken. Brouërius' voorvaderen woonden daar toen al lang niet meer.

Studie in Franeker

In 1696-1697 stond Mattheus Brouërius van Nidek als student ingeschreven aan de academie in Franeker¹⁹, anno 1697 bij de rector magnificus P. Latané. Waarom daar? Als Mattheus toen nog bij zijn familie in Groningen woonde ligt de keus voor Franeker voor de hand. Grijpskerk had een trekschuitverbinding met Dokkum, vanwaar Franeker via Leeuwarden te bereiken was.²⁰ Wellicht heeft ook een rol gespeeld dat in het toen befaamde Franeker een protestantse universiteit was,

opgericht ter bescherming van de zwaar bevochten calvinistische godsdienst en om de opleiding van predikanten in eigen hand te houden.

Links: d'Academia van Vrieslandt, tekening Jacobus Stellingwerf naar Brouërius van Nidek, 1696

Boven: Poort van de voormalige universiteit
Foto auteur

Uit de twee studie jaren in Franeker stammen acht schetsen van gebouwen uit die stad, waaronder 'De Academia van Vrieslandt'. Zeven er van zijn gedateerd 1696 en één 1697. Ze zijn rond 1724 nagetekend door Jacobus Stellingwerf, van wiens hand ook het onderschrift is. Brouërius zelf schreef onder deze kopieën: 'M. Brouërius ad vivum delineavit' en het jaartal.²¹

Studie in Leiden

Na zijn studie in Franeker komen we Mattheus in Sedan tegen. Volgens Halkin verliet hij die plaats weer op 17 oktober 1699 om naar Holland te gaan. Daarbij doorkruiste hij het vorstendom Luik. Op 22 maart 1700 werd hij aan de Leidse universiteit bij rectore Frederico Dekkers als student in de rechten ingeschreven. Kort daarop werd er een portret in rood krijt van hem gemaakt. (247 x 183 mm.) Brouërius heeft er zelf met de pen onder geschreven: 'Matthæus Brouërius Van Nidek out 23 jaer 1700'. Rechtsonder staat: 'Berkhuis fecit'.²² Over deze Berkhuis is niets te vinden. Misschien is het degene die later tekeningen aan Brouërius leverde en in het hoofdstuk 'Toeleveranciers' besproken wordt.

In 1702 schreef Brouërius zijn eerste proefschrift '*Disputatio philologica-juridica inauguralis de nuptiarum jure (...)*'. Halkin vermeldt echter dat hij zijn diploma niet behaalde:²³ 'il ne réussit toutefois à conquérir son diplôme de docteur qu'en 1713, avec une savante dissertation intitulée: *De populorum veterum et recentiorum adorantibus*. Beide proefschriften komen in het hoofdstuk 'Publicaties' nog ter sprake.

Zoals we nog zullen zien had Brouërius na 1702 naast zijn studie nog andere besognes. Waarschijnlijk bleef hij ook reizen. Van een deel is verslag gedaan in *Tres exacte descriptions (...)*, dat eveneens bij 'Publicaties' aan de orde komt. Bovendien trouwde hij in 1705 en werd in dat jaar zijn eerste kind geboren. Toen hij in 1713 zijn doctoraal diploma had behaald was hij meester in beide rechten. Hij werkte als advocaat in Amsterdam, waar hij bij de balie stond ingeschreven²⁴ en was tweede klerk ter Admiraliteit²⁵.

Brouërius als dichter

Zoals zoveel van zijn tijd- en leeftijdgenoten was Brouërius ook dichter. In zijn Boekenlijst in *Kabinet van Nederlandsche en Kleefsche Outheden* noemt hij vijf manuscripten met gedichten over historische onderwerpen. Ze zijn blijkbaar geen van alle uitgegeven en ook als manuscript niet te vinden. Wel heeft hij in 1724-1726 drie bundels met gedichten van anderen uitgegeven.²⁶ Het enige bekende gedicht van hemzelf is een bruiloftsrijm uit 1708.²⁷

In de jaren voor zijn huwelijk, en misschien ook later nog, was Brouërius lid van het dichtgenootschap 'Miscendum utile Dulci'. Dat blijkt uit een ter gelegenheid van zijn huwelijk gedrukt bundeltje met vier bruiloftsgedichten. Op het omslag staat een gravure met het motto van het dichtgenootschap.²⁸ Mattheus vierde zijn bruiloftsfeest gelijk met zijn jongere broer François en alle gedichten zijn aan beide broers en hun vrouwen gericht. Het is echter duidelijk dat alleen Mattheus lid van het dichtgenootschap was. Dat doet J. Oosterwyk dichten: 'De dichtkunst, steeds uw welbehagen, / En die in 't eelste van uw daagen, / U dreef, tot uwe Rosemond / om haar uw tweede Ziel te noemen, Haare oogen, hals, en mond te roemen, / En al wat gy bekoorlyk vond.'

Huwelijk en gezin

Op 5 maart 1705 ging Mattheus te Amsterdam in ondertrouw met de 29-jarige Maria Hermans. Zij was toen hoogzwanger, want dochter Elisabet werd op 23 maart 1705 in de Noorderkerk in Amsterdam gedoopt. Op 24 april van dat jaar trouwden ze in Abcoude²⁹. Mattheus' jongere broer François trouwde terzelfder tijd met Maria's jongere zuster Ida. Mattheus woonde toen in de Stilsteegh in Amsterdam, Maria Hermans op de Singel.

Het echtpaar Brouërius-Hermans kreeg 6 kinderen. Het oudste, Johanna Elizabeth, werd op 20 maart 1705 geboren.

Daarna volgden Hendrik Reinier (1708), Mattheus (1710, als kind gestorven), Marie Françoise (1712), Anna Clementina (1716, jong gestorven) en François (1719). Ze werden in de Nieuwe Zijds Kapel in Amsterdam gedoopt³⁰. Het gezin Brouërius woonde blijkbaar in Amsterdam.

Civetkatten

Door familierelaties van moeders zijde kwam Mattheus Brouërius van Nidek al in zijn jeugd in de besloten groep van houders van civetkatten terecht. Een groot deel van zijn leven heeft hij zich ook actief met de civetkat-houderij bezig gehouden.³¹ De civetkat is een kattensoort die onder de anus een klierzak heeft waarin een stof met een doordringende geur wordt afgescheiden, die dient om aanvallers af te schrikken. Deze stof, civet, werd vroeger in Europa, en in sommige gebieden ook nu nog, hoog gewaardeerd als parfum en geneesmiddel. Tegenwoordig wordt het nog synthetisch gemaakt ten behoeve van de parfumindustrie.

De productie van en de handel in civet is eigenlijk een typisch voorbeeld van oud-hollandse handelsgeest. Civet had een hoge handelswaarde en komt vanaf 1624 voor in de noteringen van de Amsterdamse beurs. In de eerste decennia van de achttiende eeuw ligt de prijs tussen 20 en 37 gulden per ons; daarna gaat het bergafwaarts en in 1744 stopt de notering.

De civetkatten werden vrijwel uitsluitend door de West-Indische Compagnie aangevoerd uit Guinee en aangekocht door de civetkathouders. Deze waren vaak van Spaans-Portugees-Joodse of Waalse afkomst. Zij vormden een streng gereglementeerde gemeenschap, die er ook door de huwelijken naar streefde deze activiteit binnen de familie te houden. Er heeft zelfs gedurende 13 jaar een door de Staten-Generaal verleend monopolie bestaan om, met uitsluiting van anderen, civetkatten te mogen houden. Daarna zijn steeds weer door de bedrijfsgenoten zelf overeenkomsten gemaakt om de productie en de prijs van civet in de hand te houden. Op den duur werden de armere familieleden met het stallen en verzorgen van de katten belast. Civet werd vooral van mannetjeskatten gewonnen; daarvan werd twee maal per week enkele grammen uitgelept. De rijkere familieleden hielden zich meer bezig met de aankoop van de katten en vooral de verkoop van het product, dat vrijwel geheel geëxporteerd werd.

Grote man van de Nederlandse civet-handel was Abraham Willemsz. van Beyerlant (1587-1648), kantoorboekenfabrikant, exporteur van parfum, boekhouder, ouderling bij de Frans-Gereformeerde Kerk en uitgever van geschriften over mystiek en geldwezen. Zijn vijf kinderen en/of hun echtgenoten werden ook civetkathouder. Pieter van Beyerlant (1632-ca. 1668), zoon van Abraham Willemsz., trouwde drie keer, het laatst met zijn nicht, Johanna van Aelst. Zij werd na twee jaar weduwe en hertrouwde met Matthijs Brouwerius. Uit dat huwelijk werden kinderen geboren. Daarbij waren twee jongens, onze Mattheus en zijn jongere broer François. Matthijs overleed toen de jongens resp. 4 en 2 jaar waren. Johanna van Aelst trouwde daarna met Reinier Dibbets. Stiefvader Reinier Dibbets betrok Mattheus bij de civetkat-houderij, die deze na diens dood in 1716 voortzette.

Op 10 juni 1718 sloten drie partijen, de gebroeders van Gelder en de heren J.J. van Bilanus en Mr. M. Brouërius, een 'contract van socijtijt en compagnie' voor 6 jaar. Er werd overeengekomen dat zij gedurende die tijd alle mannelijke civetbeesten die het land binnenkomen tegen een onderling afgesproken prijs zullen opkopen en dat alle door hen geproduceerde civet voor een onderling overeengekomen prijs zal worden verkocht. De comparanten zullen om beurten gedurende een week dagelijks de beurs waarnemen. In aansluiting op deze overeenkomst werd op 3 oktober van datzelfde jaar nog overeengekomen dat in het vervolg alle verkochte civet een gemeenschappelijk compagnieszegel krijgt. De bedoeling van deze overeenkomsten krijgt meer relief door een advertentie, die de contractanten op 28 november 1719 plaatsten. Daarin werd gesteld dat er veel valse civet en ook een onbekende materie onder de naam Oostindische civet verkocht werd, maar 'dat nergens ter wereld anders de regte en eygentlijke civetkatten gehouden worden en ware civetten getrokken worden als te Amsterdam bij J. en R. van Gelder, J.J. van Beylanus en M. Brouerius, die dezelve met een gemeene geplaedrukte attestatie met het merk van hun cachet daerop munieren.'

Maar de grote dagen van de civet waren bijna voorbij. Geschied- en oudheidkundig onderzoek en het publiceren daarover zou in Brouërius' verdere leven de hoofdrol spelen. Het is opmerkelijk dat hij nooit over civetkatten geschreven heeft. Zat er een luchtje aan dat onderwerp?

Werk en gezondheid

Omstreeks 1725, toen Brouërius tegen de vijftig liep, was hij bij verschillende publicaties betrokken. In het 'Voorbericht' van *Analecta Medii Aevi*, verschenen in 1725, noemt hij een aantal onderwerpen waarover 'binnen weinig maenden' uitgaven zullen verschijnen '(zo 't Gode behaegt myne zwakke lichaemsgesteltheit te ondersteunen)'. Van die plannen is weinig terechtgekomen en het tweede deel van *Analecta* is ook niet verschenen. Brouërius' gezondheid liet hem in de steek.

We lezen er over in het 'Voorbericht van het Eerste Deel' van *Kabinet van Nederlansche en Kleefsche Outheden*,³² gedateerd 20 Augustus 1727. Daarin schrijft Brouërius over zijn 'dikwylige worsteling met graveel en jicht aen de eene, en de opgehoopte arbeit (...) aen de andere zyde'. Graveel (vgl. Eng. gravel), nu niersteen genoemd, is een kwaal die hevige pijn tot gevolg kan hebben. Jicht in zijn chronische vorm -en daar wijst de 'dikwylige worsteling' op- kan tot pijnlijke misvormingen aan handen en voeten leiden, die bijvoorbeeld het schrijven moeilijk of onmogelijk maken.

Beide kwalen zijn niet bevordelijk voor een goed humeur en dat schijnt zich in datzelfde voorwoord te uiten. Brouërius is boos: 'doordien my somtyts de nodigste en naeukeurigste onderrichtingen niet konden opgegeven worden by gebrek aan behoorlyke bescheiden, anderdeels door de slechte gesteltheit der qualyk bewaerde en van de wormen doorgeknaagde

papieren, maer wel het meest door de veelvuldige wygering van sommige bezitteren der heerlykheden uit eene onbegrypelyke eigenzinnigheit, en tegens den algemeenen nutte hunner lantgenoten aenwrytende geeft.' Ook bij het klaarblijkelijke en niet goed te verklaren meningsverschil met Jan Lodewyk Schuer, dat in het hoofdstuk Publicaties ter sprake komt, zou Brouërius' humeur wel eens een rol gespeeld kunnen hebben.

In datzelfde deel van *Kabinet* staat een verjaardagsgedicht op Brouërius van 7 december 1723, dat hij aangreep om in noten een opsomming van zijn werk te geven.³³ Bij een groot deel staat 'M.S.' (manuscript) en het zijn alle manuscripten gebleven. In druk verschenen alleen nog teksten bij de gravures van Hendrik de Leth in *Het Zegepralant Kennemerlant*, dat in 1728 of 1729 verscheen, wellicht omdat er twee afbeeldingen van zijn eigen huis in staan.

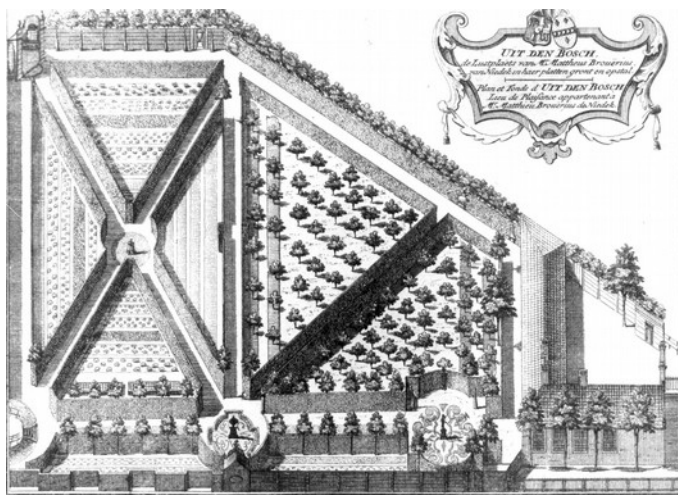
Door het overlijden van zowel de drukker als de uitgever verschijnt pas in 1731 het tweede deel van *Kabinet*. Brouërius heeft daaraan niet meer meegewerkt. Dat blijkt uit het voorwoord van Isaac le Long: 'gelyk meede de swakke Lichaams-gesteltenisse en veelvuldige veranderingen van onsen geachten Vriendt, den heere M. Brouërius van Nidek (...)' Brouërius had al wat geschreven en er waren al vellen van afgedrukt, 'en deesen Heer zich aan geen bepaalinge van tydt heeft willen binden, om reedenen in 't Voorbericht van 't Eerste Deel gemeldt, en andere beletselen, sedert noch opgekomen; soo is deselve vrywillig daar van afgestapt, en heeft gaarne gesien, deze Beschryvinge (...) aan my wierd opgedragen.'

Allegorisch portret van Brouërius van Nidek in mezzotint, 185 x 129 mm, A. van Halen

Na *Het zegepralant Kennemerlant* is er niets meer van Brouërius van Nidek verschenen. Hij deed ook nauwelijks meer iets aan zijn geliefde atlas *Belgium Illustratum*, waarover in een volgend hoofdstuk geschreven wordt. In 1725 was hij daarmee gevorderd tot 70 delen Bij de verkoop na zijn dood waren dat er 82. Ook het feit dat Jacobus Stellingwerf vanaf omstreeks 1725/1726³⁴ niet meer voor Brouërius werkte wijst er op dat het werk aan de Atlas op een laag pitje stond. Niettemin heeft Brouërius daarna nog 16 jaar geleefd, blijkbaar onmachtig om met de grote ontwikkelingen op het gebied van het topografisch tekenen iets te doen.

Lustplaats Uittenbos

Gravures van H. de Leth in *Kabinet van Nederlandsche en Kleefsche Outheden*

Op 1 maart 1729 kocht Brouërius 'Het Huijs Uittenbos' bij de Haarlemmerhout,³⁵ volgens zijn eigen woorden een 'Lustplaats'. Hij had het misschien eerst gehuurd, want op 20 augustus 1727 schreef hij er al over in het voorbericht voor het *Kabinet van Nederlandsche en Kleefsche Outheden*. In het *Zegepralant Kennemerlant* heeft hij bij de gravures van Hendrik de Leth³⁶ meer dan een pagina nodig om het mooie uitzicht te beschrijven. 'Hoe klein en bekrompen de gront ook is, als nogh geen morgen konnende halen, zo heeft dit buitenplaetsje, naer myne zinnelykheit en ordenantie beplant, echter vele en bekoorlyke en onderscheide uitzichten, (...)' Brouërius heeft deze 'hofstede' twaalf jaar in zijn bezit gehad, want op 17 april 1741 werd ze verkocht aan Pieter Plaatman. Op dezelfde plaats, nu Spanjaardslaan 7 te Haarlem, staat nog steeds 'Uyt den Bosch', al is het pand sindsdien meermalen verbouwd, herbouwd en vergroot.

Verhuisd naar Naarden

In datzelfde jaar, 1741, verhuisde Brouerius van Nidek met zijn vrouw Maria Hermans en dochter Johanna Elisabeth

naar Naarden waar hij op 27 april 1741 als lidmaat werd ingeschreven bij de Waalse kerk.³⁷ Het jaar daarop stierf hij en werd begraven in die "franse kerk". In datzelfde graf was 72 jaar eerder Jan Amos Comenius was begraven. Ds. J.L. Grouwels, predikant van de Waalse Kerk vanaf 1653, had dat graf gekocht voor 15 gulden voor de duur van 70 jaar. De grafstenen daar zijn in 1851 verwijderd.

Op 1 december van het overlijdensjaar wordt voor de weduwe, Maria Hermans, een gemachtigde benoemd, die namens haar bij de afwikkeling van de boedel in rechte op zal treden jegens de bekende en onbekende crediteuren en legatarissen. Op 20 februari 1743 zou de *Atlas* van Brouërius worden geveild; deze is toen in zijn geheel gekocht door Willem Hengskes voor f 5.000,-. Een dag later, op 21 februari, wordt opnieuw een acte opgemaakt, waarbij Maria Hermans aan haar zoon François, koopman te Amsterdam, twee lijfrentebrieven op haar leven, afgesloten in 1706 en 1707, verkoopt.³⁹

Brouërius' vrouw vertrok, met haar dochter, in december 1744 naar Weesp, waar zij in augustus 1745 werd begraven.

Comenius mausoleum

In het begin van de 20^e eeuw werd in de voormalige Waalse Kapel van Naarden een mausoleum ingericht voor Jan Amos Comenius (1592-1670). De filosoof Comenius was in zijn vaderland Bohemen, maar ook ver daarbuiten, een bekende figuur. Er zijn, ook in Nederland, verschillende scholen en straten naar hem genoemd.⁴⁰ Elk jaar wordt hij in Naarden op zijn sterfdag, 15 november 1670, herdacht met een kranslegging door de ambassadeurs van de Tsjechische en van de Slowaakse republiek. In het naastgelegen gebouw aan de Kloosterstraat is het Nederlandse Comenius Museum gevestigd. Beide, mausoleum en museum, trekken jaarlijks vele bezoekers, zowel uit ons land als uit Tsjechie en Slowakije en andere landen.

Ingang Comenius Museum

foto auteur

Dat in 1742 Matheus Brouërius van Nidek, en in 1750 ook nog Louis Guerre, kapitein van het garnizoen, in dat graf werd bijgezet wordt niet vermeld.

Nakomelingen

Van de twee zonen van Matheus Brouërius van Nidek had Hendrik Reijnier geen mannelijke nakomelingen. François wel; diens zoon Matheus trouwde in 1778 in Nieuwkoop met Jacoba Bodegrave. Dat paar kreeg volgens het eerder genoemde artikel in *Gens Nostra* 1956 dertien kinderen, die alle jong of kinderloos gestorven zouden zijn of waarover nadere gegevens ontbreken. Uit een artikel in *Gens Nostra* 1996⁴¹ van de hand van José van Wageningen blijkt echter dat van Matheus en Jacoba o.a. een zoon Frederik (1784-1841) wel volwassen is geworden en mannelijke nakomelingen had. Daarvan zijn verschillende nazaten in leven. Dat zijn dus rechtstreekse nakomelingen van Matheus Brouerius van Nidek. Alleen is de naam Brouërius weggefallen; deze familie heet 'Van Nidek'. Nakomelingen uit andere takken dan die van Matheus bleven wel Brouërius van Nidek heten. Ze bekleedden allemaal belangrijke posities. De Matheus die in 1778 in Nieuwkoop trouwde was arbeider. Er wordt wel verondersteld dat daarom diens nakomelingen in de in *Gens Nostra* 1958 gepubliceerde genealogie zijn weggelaten.

Noten

- 1 D. van Hoogstraten en J.L. Schuer, *Groot algemeen historisch, geografisch, genealogisch en oordeelkundig woordenboek*, 7 dln., (1725-1733). Dl. 1 Brouërius en Bruwere, dl. 6 Nidek. Zie voor meer gegevens het hoofdstuk 'Publicaties'.
- 2 In het handschrift van Andries Schoemaker, *Korte Beschreyving van Over-Issel, derselver steeden, dorpen, vlekken, buurten (...)* (R.A. Overijssel te Zwolle, dl. I, fol. 210r en v). Onder Terhorst of Yhorst noemt hij Coenradus Brouërius van Nidek als zijn overgrootvader. In tegenstelling tot Brouërius vermeldt hij dat niet Coenradus, maar diens vader Andries monnik in Fulda was. Ook sommige namen zijn anders; het belangrijkste verschil is dat Fenne Aikema bij Schoemaker Fenne de Brune heet.
- 3 *Gens Nostra* jrg. 13 no. 3, maart 1958 p. 49 - 62, 'Genealogie der Vrijheren Van Niedeck of Nidek', gebaseerd op 'Aantekeningen van de familie van Niedeck of Nidek' (1750) [GHS 02E293].
- 4 Hoogstraten dl. 1, 1725, 403.
- 5 Gem. Archief Amsterdam DTB 44/510
- 6 Léon Halkin, *Une description inédite de la ville de Liège en 1705*, (Liège 1948), Introduction, 10-20.
- 7 Over het protestantisme in het bisdom Luik zie W. Bax, *Bulletin de la Commission pour l'Histoire des 'Eglises Wallones (...)* Leyde: Bibliotheque Wallone, 1885-1971 Ite serie 8e Livraison (Leyde 1936) 41-104. In nederlandse vertaling in W. Bax, *Het Protestantisme in het Bisdom Luik en vooral te Maastricht 1557-1612* dl. 2, ('s-Gravenhage 1937).
- 8 *Tres exacte Description des Provinces Uniés des Pais Bas, & Villes de Sedan, Liège, Aix la Chapelle, Maestricht, Bolduc, Breda & Geertrudenberghe, ... avec des remarques par Mre Matthieu Brouerius de Nidek, advocat.* In Folio, 15+248 p. Manuscript in Gemeentearchief Maastricht, no. 242.
- 9 Op pag. 3 van het manuscript, hoofdstuk Sedan, lijkt te staan: 'je partis de Sedan qui est le lien de ma naissance le 17 d'octobre 1699': vertrok ik uit Sedan, dat mijn geboorte-plaats is (...). Bij beter kijken blijkt naissance in plaissance veranderd te zijn, waarschijnlijk door Brouërius zelf. Hoewel er nu een s te veel staat, zal hij inderdaad wel bedoeld hebben dat hij er met genoegen geweest is. Maar even verder, op pag. 8, vertelt hij van zijn besluit om uit Sedan te vertrekken om zijn reis te gaan maken 'comme j'en estoit natif il m'a fallut prendre congé de mes parents et de mes amis qui me conduisirent jusqu'au chariot (...)': daar ik ervan geboortig was, moest ik van mijn verwanten <de vertaling verwanten is hier waarschijnlijker dan ouders> en vrienden afscheid nemen, die mij naar de reiswagen begeleiden(...). Br. Dr. P.J.H. Ubachs te Maastricht, die ik hierbij hartelijk

- dank voor zijn hulp bij het oplossen van dit probleem, tekent hierbij aan dat ook bedoeld kan worden dat Brouërius een van oorsprong Sedanese familie was, die daar nog altijd verwanten en vrienden had
- 10 M. Brouërius van Nidek, *Analecta Medii Aevi of Oude en nooit voorheen gedrukte Nederlandsche Geschiedenisboeken*, (Amsterdam 1725), Voorberigt.
- 11 Brouërius 1725, 475-491.
- 12 Brouërius 1725, 475-491.
- 13 Deze tekening bevindt zich in de Gemeentebibliotheek te Rotterdam
- 14 In het handschrift *Afbeeldinge en Korte Beschrijving van Groningen en Ommelanden bijeen verzamelt door Andries Schoemaker*, Rijksarchief Groningen hs. f 477, dl. 1., f. 207.
- 15 W.J. Formmsma, R.A. Luitjens-Dijkveld Stol en A. Pathuis, *De Ommelander borgen en steenhuizen*, (Assen 1987).
- 16 *De Nederlandsche Leeuw*, Maandblad (...) voor Geslacht- en Wapenkunde nr. 73, (1956), 7 e.v.
- 17 W.J. Formmsma, *Grijpskerk: de geschiedenis van een Groninger gemeente*, (Groningen 1986).
- 18 N. Tonckens, 'Een ontvoering in Stad en Lande in de zeventiende eeuw', *Tijdschrift voor rechtsgeschiedenis* XXX (1962), 5-57.
- 19 De universiteit van Franeker bestond tussen 1585 en 1811. Behalve godgeleerdheid werden rechten, geneeskunde en letteren en wijsbegeerte gedoceerd. De gebouwen zijn grotendeels nog aanwezig en nu voor andere doeleinden in gebruik.
- 20 In die jaren was er ook vanuit Amsterdam, via Harlingen, een trekschuitverbinding met Franeker.
- 21 De tekeningen staan vermeld in *Atlas der Vereenigde Nederlandsche Provincien*, de auctiecatalogus van Brouërius van Nidek, Amsterdam 20 februari 1743. Vijf ervan bevinden zich in het Fries Museum te Leeuwarden.
- 22 De tekening is in 1978 bij Sotheby Mak van Waay geveild en thans in het bezit van het Rijksprentenkabinet te Amsterdam. [objectnr. RP-T-1978-19]
- 23 Halkin 1948, 10.
- 24 Halkin 1948, Introduction, 10
- 25 Genealogie in I. Prins, 'Gegevens betreffende de 'Oprechte Hollansche Civet' in *Economisch Historisch Jaarboek* XX (1936), stamlijn E: Van Beijerlant - Van Aalst.
- 26 Zie bij 'Boekenlijst in het Kabinet'
- 27 *Ter bruilofte van den heer Anthony Pauw en jongkvrou Willemina Aernouts (...)*, Bibliotheek Gemeentearchief Amsterdam F 3009
- 28 *Ter bruilofte van de heeren gebroeders meester Mattheus, en François Brouërius (...)*, Universiteitsbibliotheek Amsterdam, UMG 80-244(35)
- 29 Gemeentearchief Amsterdam en, voor Abcoude, Rijksarchief Utrecht. De doopacte van Maria Hermans is noch in Amsterdam, noch in Abcoude gevonden, evenmin als de geboorte of doop van haar oudste dochter.
- 30 Gemeentearchief Amsterdam.
- 31 De gegevens voor deze paragraaf zijn ontleend aan Prins 1936.
- 32 Titelpagina van het eerste deel: *Kabinet van Nederlandsche en Kleefsche Outheden, Geöpent, Opgeheldert en Wydlopigh Beschreven (...)* door Mattheus Brouërius van Nidek, R.G. En in 300 verscheide printtaferelen vertoont door Abraham Rademaker ... Eerste deel. (van 50 platen).De volgende 5 delen verschenen in 1731-1733 met tekst van Isaac le Long. De oorspronkelijke uitgave van Rademaker verscheen in 1725 in 2 delen à 150 platen onder de titel: *Kabinet van Nederlandsche Outheden en Gezichten*.
- 33 Zie 'Boekenlijst in Kabinet'.
- 34 Er komen van latere jaren bij Andries Schoemaker wel tekeningen voor die met 'J.S.' gesigineerd zijn, maar die zijn naar de mening van deze auteur van Antonina Houbraken, Stellingwerfs vrouw. Jacobus Stellingwerf overleed in december 1727.
- 35 In het Rijksarchief in Noordholland bevinden zich de acten van koop (voor f 3.200; inv. nr. 598, fo. 48 en 4800) en verkoop (voor f 2.500, inv. nr. 601, fo. 5700-5800).
- 36 *Het zegepralant Kennemerlandt*, (Amsterdam ca. 1729) 18, prentnr. 98 en 99.
- 37 Lidmatenboek Waalse Kerk te Naarden (HVK 212p. 34)
- 38 Stadsarchief Naarden, gereformeerd begraafboek, inv. nr. 19, p. 142
- 39 In het Notarieel Archief van Naarden komen 2 aktes voor op naam van Maria Hermans, weduwe van Mattheus Brouërius van Nidek. De eerste is van 1 december 1742; daarin wordt Daniël Nederberg aangewezen om voor Maria Hermans in rechte te handelen. De tweede, van 21 februari 1743, betreft een akte van verkoop van twee lijfrentebrieven aan François Brouërius, Coopman tot Amsterdam.
- 40 Een overzicht van wat door de jaren heen aan onderzoek werd gedaan staat in *Vecht en Eem*, jrg. 10 (1992) nr. 2, p. 66-80 en jrg. 18 (2000) nr. 3, p. 128-129.
- 41 *Gens Nostra* 51 (1996), p. 432, 'Een vondst in de literatuur'